

Europska unija – jučer, danas, sutra

Uz temu

Europska se unija u posljednje vrijeme suočava s nizom okolnosti koje zahtijevaju ponovno promišljanje njene pozicije i uloge (npr. Brexit, pandemija novog koronavirusa, tzv. izbjeglička i migracijska kriza, neusuglašenost država članica u politikama i vrijednostima). Iako je primarno bila zamišljena kao ekonomska i trgovinska unija između Njemačke i Francuske (Europska zajednica za ugljen i čelik, 1951.), Europska unija otpočetka je imala i značajnu političku težinu, a ideja o ujedinjenoj Europi oduvijek je u sebi sadržavala i dublji smisao – viziju bolje budućnosti na europskom tlu, uz obećanje da se zločini i sramote, prouzročeni šovinističkim, rasističkim i nacionalističkim idejama, nikada više neće pojaviti na starom kontinentu.

Tako se – potaknuta idealizmom, a u djelo provedena prvenstveno radi realnih interesa – korak po korak u posljednjih sedamdesetak godina realizirala ideja o ujedinjenoj Europi koja je svojom specifičnom političkom konstrukcijom nadišla nacionalne granice, a da nije dokinula nacionalnu državu.

Danas Europska unija, nakon Brexita, broji 27 država članica, a u planu je i daljnje proširenje. Političko ujedinjenje europskih država u okviru Europske unije pružilo je nadu da su sloga, suživot i solidarnost među različitim narodima, kulturama, jezicima i državama mogući. To je Europska unija dodatno posvjedočila uzevši za svoju temeljnu poruku »Ujedinjeni u raznolikosti«. U tome se skriva sva ljepota, ali i sva dvosmislenost, nedefiniranost i nedorečenost »projekta Europa«. Na tome se javljaju sljedeća pitanja: što je to Europska unija? Više od Europe? Manje od Europe? Jedina Europa? Ako je Europa samo kontinent, onda je Europska unija promišljeni političko-ekonomski projekt. Ipak, nismo sigurni upravlja li ona, kao politički subjekt, svojom povijesnom sudbinom ili se pak s njom, hegelovski rečeno, poigrava »lukavi um«? Povijest će pokazati. Ono čemu trenutno svjedočimo jest neodređena spremnost, s obzirom na deficitarnost demokracije, različitih država, nacija i naroda da svoju budućnost grade zajedno, u nadi da je jedinstvo u raznolikosti moguće.

Kad se Europska unija odredila kao politički subjekt, a da pritom ipak nije zanemarila geografski koncept svoje *kontinentnosti*, jer se stalno otvara drugima na kontinentu koji bi htjeli postati članovi i tako *prvi*, pojavila se potreba definiranja tko, odnosno što je Europska unija? Svaka zajednica različitih traži kohezivni element. U jednostavnim, homogenim, zajednicama solidarnost je utemeljena u sličnosti, a kod velikih i heterogenih zajednica vezivni element koji će omogućiti solidarnost tek treba pronaći ili izgraditi. Homogenost unutar Europske unije nije postignuta, pa je i sâm koncept solidarnosti među

državama i građanima složen. Nijedna se zajednica, bez obzira koliko pragmatična bila, ne može održati ako se ne pojavi »vezivno ljepilo« koje će sve različitosti, i u najtežim trenucima, držati na okupu. Europa se donekle uobličila, strukturirala, institucionalizirala i posljedično politizirala kao Europska unija. Međutim, zbog svoje složenosti, i kulturne i povijesne i političke, još uvijek nije pronašla način definiranja vlastite posebnosti, odnosno vlastitog identiteta. Može li se uopće definirati identitet Europske unije?

Pod identitetom se podrazumijeva proces stvaranja smisla na temelju kulturnog atributa ili srodnog niza kulturnih atributa kojima je dana prednost u odnosu prema drugim izvorima smisla (Castells). Pitanje europskog identiteta tema je koja godinama izaziva znanstvenike koji je pokušavaju dohvatiti, predstaviti, ukalupiti i učiniti jasnom. Ipak, ne vide svi identitet kao zatvorenu i statičnu formu. Jacques Derrida (1992.) kaže da je Europa kontinent koji treba sebe gledati izvana, koji se konstituira sa stranim i koji nikada nije identičan sa samim sobom. Kada je identitet dvosmislen, dvostruk, onda nije identitet. Ili možda jest? Identitet se ne mora nužno shvaćati kao statičan nego i kao dinamičan fenomen koji se stalno obnavlja, ali, da ne bi skliznuo u krizni moment, valjalo bi ipak pronaći i sačuvati korijenje ili okosnicu identiteta. I tu se možda najviše lome koplja, oko te ukorijenjenosti Europske unije u nekim vrijednostima koje je čine prepoznatljivom i jasnom ostatku svijeta. Je li joj u korijenu humanistički ili kolonizatorski zanos; civilizirajući ili tlačiteljski poriv; porobljavajući ili prosvjetiteljski nagon? Postoji li nešto što se zove »europskom kulturom« ili se europska kultura sastoji tek u tome da nije identična sama sa sobom (Derrida)? Ako nije identična sama sa sobom, kako će definirati okosnicu vlastitog identiteta? Može li se identitet Europske unije konstruirati putem Ustava? Mogu li se Europljani odreći sebe da bi došli sebi? Odreći se konstituirajućeg elementa vlastitog identiteta – nacionalne države – da bi održali nešto nadnacionalno? Države članice nisu pristale na takvo definiranje identiteta jer još nije definirano što Europska unija želi napraviti od sebe: savez država? Saveznu državu? Mješavinu obojega?

Složenost tema izvire iz svakog pokušaja da se narativ o Europskoj uniji strukturira i formalizira. To nam i sama Europska unija stalno potvrđuje. Uspjela se formalizirati i birokratizirati, ali ne i definirati vlastiti narativ. Možda joj je to i sudbina: nedorečenost, nedefiniranost, otvorenost, promjenjivost. Ideja ujedinjene Europe nije proizvod 20. stoljeća i nije samo posljedica nemilosrdne strahote koje su europski narodi proizveli diskreditirajući se za sva povijesna vremena. Ideja ujedinjene Europe živi više od 700 godina u mislima i djelima vizionara koji su sanjali bolji svijet i bolju Europu. Četiri priloga u ovom tematskom bloku, nastala na temelju izlaganja održanih na godišnjem simpoziju Hrvatskog filozofskog društva 2021. godine, naslovljenog »Europska unija – jučer, danas, sutra«, a zbog pandemije koronavirusa održanog mrežnim putem 25. i 26. studenoga 2021. godine, razmatraju neke od aspekata iznesene problematike u kontekstu prošlosti, sadašnjosti i budućnosti Europe.

Marita Brčić Kuljiš